

Сидір Кіраль

МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ НАПРЯМІВ

Рецензія на монографію: Нежива Л. Л. Теорія і практика вивчення літературних напрямів українського письменства в школі / Л. Л. Нежива. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2016. – 356 с.

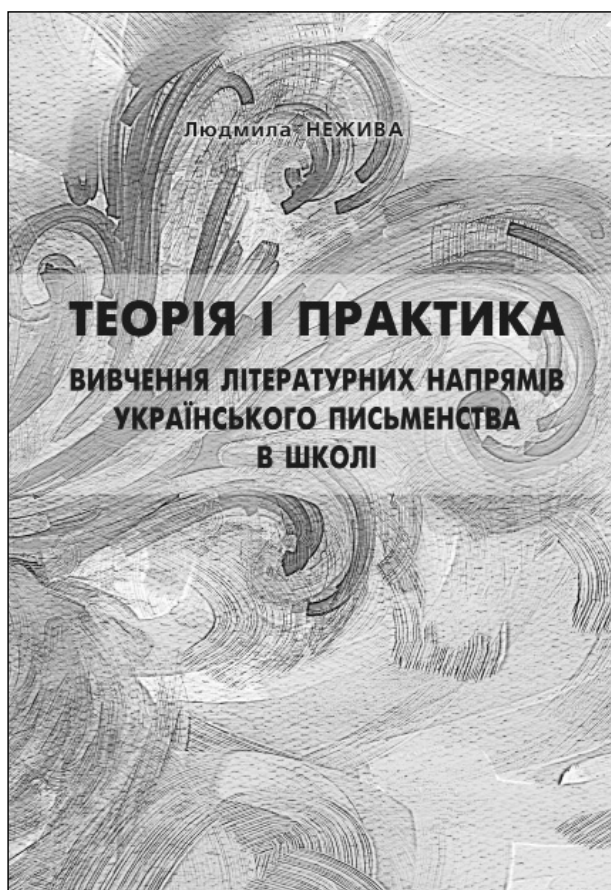
Знання естетики літературних напрямів забезпечують глибинне розуміння й осмислення читачем творів світового й вітчизняного письменства, художньо відображених ідей, світоглядних концептів, символів різних епох, емоційне сприйняття й компетентну інтерпретацію тексту за законами саморозвитку мистецтва. Водночас проблема засвоєння старшокласниками інформації теоретичного блоку «Літературні напрями», що формує стильові маркери прочитання художнього твору, аналізу змісту й форми, розуміння авторської естетичної концепції, вважається однією з найскладніших у методиці викладання літератури.

Рецензована монографія Л. Неживої визначається ідеєю організації навчання старшокласників української літератури на естетичних засадах із необхідністю осмисленого засвоєння теоретичного матеріалу й формування великостильових орієнтирів, що забезпечує діалогову взаємодію учнів із мистецтвом слова, розвиток естетичного досвіду, здатність розуміти красу, виражену засобами різних стилів.

У першому розділі монографії – «Теоретичні засади вивчення літературних напрямів» – досліджується означена проблема в літературознавстві, мистецтвознавстві, естетиці. Авторка окреслює стильові доміанти, уточнює й структурує риси поетики панівних стилів кін. ХІХ – поч. ХХІ ст., формулює власні визначення понять «реалізм», «натуралізм», «імпресіонізм», «експресіонізм», «символізм», «неоромантизм», «неореалізм», «необароко», «неокласицизм», «футуризм», «сюрреалізм», «постмодернізм», що можуть бути використані в шкільних підручниках української літератури для старших класів і методичних посібниках.

На основі філософських, культурологічних, літературознавчих і мистецтвознавчих досліджень

у монографії аргументується важливість вивчення самобутньої концепції світу і людини як філософсько-естетичного ядра напрямку для формування цілісного образу світу особистості. Спираючись

на дослідження сучасних компаративістів, авторка визначає шляхи освоєння художнього образу світу, найважливішим із яких є введення до шкільної практики вивчення літературних напрямів елемен-

тів інтермедіальних студій, проведення стильових аналогій літератури з архітектурою, скульптурою, графікою, живописом, музикою, кіномистецтвом.

Заслугове на увагу обґрунтування психолого-педагогічних механізмів вивчення теоретичних понять блоку «Літературні напрями», що забезпечується усвідомленням старшокласниками у процесі аналізу та систематизації стильових рис напряму на прикладі художнього твору; самостійного формулювання ними визначення напряму, осмисленого запам'ятовування й усвідомлення його як стильового орієнтира в мистецтві слова; системності вивчення учнями літературознавчого матеріалу; їхньої можливості розпізнавати риси стильового мистецького явища в нових для учня творах.

У другому розділі «Методологічна концепція навчання літературних напрямів на естетичних засадах» здійснюється моделювання навчання в літературно-освітньому просторі крізь призму синергетики та дидактичної евристики, що відкриває додаткові можливості міжпредметних і міжмистецьких зв'язків, дозволяє сформулювати літературознавчі завдання з урахуванням когнітивних і креативних якостей особистості. Дослідниця визначає й докладно характеризує етапи вивчення літературного напряму: рецептивний, теоретико-літературний, практично-аналізаційний, творчого застосування. Результатом упровадження авторської методичної системи є сформованість великостильової літературної компетентності, спрямованої на свідоме застосування естетичних критеріїв літературних напрямів у самостійній читацькій діяльності. Важливо, що, визначивши індикатори сформованості цієї компетентності, Л. Нежива врахувала мотиваційний аспект, а також осмислення твору через естетику напряму, встановлення діалогу з автором через розуміння процесу його творчості, тлумачення рис поезики художнього тексту, засвоєння його духовно-ціннісного потенціалу.

У третьому розділі – «Дидактичні основи методики вивчення літературних напрямів українського письменства» – розглядається класифікаційна характеристика методів навчання літератури (за рівнем пізнавальної активності учнів М. Кудряшова) у спрямуванні їх на засвоєння стильових літературно-мистецьких явищ, презентуються інноваційні уроки, шляхи урізноманітнення розвитку мовлення старшокласників, уроків позакласного читання, літератури рідного краю.

Авторка доводить ефективність у реалізації завдань вивчення теоретичних понять групи «Літературні напрями» та практичного застосування таких методичних прийомів, як художній переказ зі збереженням стильової естетики, лекція – мультимедійна презентація, застосування довідкової літератури, евристичне спостереження, констру-

ювання поняття, стильові текстуальні й міжмистецькі порівняння, визначення стильової доміантності в художньому творі та творчості письменника, визначення рис напрямів у художньому творі та творчості письменника тощо. Особливо привертають увагу такі прийоми й види робіт, як літературознавчий конструктор, створення емблеми літературного напряму, прийом стильових асоціацій. Надзвичайно цікавими вважаємо такі теми для обговорення: «Образ хати у творах різних стилів», «Образ сонця, репрезентований імпресіоністами, експресіоністами, сюрреалістами», «Образ міста очима представників різних стилів». Будить інтерес також запропонована візуалізація стильових особливостей творчої манери М. Коцюбинського та В. Стефаніка переглядом епізодів із кінофільмів за творами письменників.

З метою акцентування маркерів стилю авторка пропонує застосування нового типу уроку дослідження художнього твору як явища літературного напряму. Вона слушно передбачає співвіднесення формальних і змістових компонентів із великостильовою доміантою. Такий підхід дав можливість розробити різновиди уроку дослідження художнього твору як явища літературного напряму. Метафоризуючи термінологію типів уроків, як-от урок-підручник життя, урок натуралістичного факту, урок-враження, урок-експресія, урок-інтуїція, урок іронічного осмислення тощо, науковець зосереджує увагу вчителя й учня на специфіці художнього зображення, зумовленого в реалізмі життєподібністю, в імпресіонізмі – миттєвими враженнями, в експресіонізмі – силою емоційного вираження, у символізмі – інтуїтивним чуттям, у футуризмі – експериментаторством й епатажністю, у сюрреалізмі – візійністю, у постмодернізмі – мистецькою грою тощо. Цікавими і проблемними вважаємо теми авторських уроків, які налаштовують учнів на сприйняття стилю, зокрема – «Любити життя, відчувати гармонію з навколишнім світом» (вивчення імпресіонізму за новелою «Intermezzo» М. Коцюбинського); «Сумна дійсність, оздоблена золотом найправдивішої поезії» (вивчення експресіонізму за новелою «Камінний хрест» В. Стефаніка); «В прекрасних симфоніях слова, повних таємного чару» (вивчення символізму за поезією Олександра Олеся та М. Вороного); «„Житейські теми” й „житейський пафос” у творах Гр. Тютюнника» (вивчення неореалізму); «Художнє слово В. Голобородька, що проростає в рясне, квітуче дерево» (вивчення сюрреалізму) тощо. Л. Нежива не тільки теоретично обґрунтовує новий тип інноваційних уроків, але і презентує їхні найважливіші елементи, результативність підтверджує учнівськими роботами.

У монографії актуалізовано важливу проблему розвитку мовлення. Урізноманітнюючи види усного й писемного мовлення старшокласників, дослідниця радить активізувати спостереження за художнім мовленням у різностильових творах; порівнювати мовлення авторів, які репрезентують один або різні літературні напрями; стимулювати репродуктивні висловлювання – художні перекази зі збереженням стильової естетики, продуктивні висловлювання – літературознавчі (коментування жанру, тематики, мотивів, образів, художніх засобів, властивих певному великому стилю) і мистецтвознавчі (довіді, коментарі, презентації за напрямками мистецтва). Авторка визначає умови для підготовки висловлювання художньо-біографічного спрямування з відображенням особливостей творчої лабораторії письменника, наприклад «М. Коцюбинський на пленері», «Емоційність художнього мислення В. Стефаніка», «Музикальність поетичної творчості М. Вороного», «Візіонерство Б.-І. Антонича», «Іронічна гра бубабістів» тощо. Л. Нежива розробила методику написання творчих робіт з урахуванням естетики різних стилів: опису, нарису, літературної імпресії, асоціативного етюдю, твору-експресії, твору – мистецького експерименту, твору – фантастичної візії, екзистенційного роздуму, стилізації тощо.

Специфіка стилів літературних напрямів і стильової домінанти зумовила оригінальність моделювання дослідницею вивчення кожного напрямку, про що свідчать навіть процитовані з літературної критики метафоричні назви підрозділів у четвертому розділі монографії, як-от «Мелодія барв» і «фарби звуків»: вивчення імпресіонізму; «Трагедія душі, вистраждана в слові»: вивчення експресіонізму; «В прекрасних симфоніях слова, повних таємного чару»: вивчення символізму; «Ляпас громадському смаку» чи «семафор у майбутнє»: вивчення футуризму; «Казки для дорослих»: вивчення сюрреалізму тощо. Приміром, методику вивчення реалізму побудовано на акцентуванні аналітичності й об'єктивності, що налаштовує старшокласників на осмислення історичних процесів, суспільних проблем, виокремлення типажів реалістичних образів,

детермінованих соціальними умовами, а також усвідомлення творчих принципів точного називання й пізнавального зображення реалістів. Методичну модель вивчення імпресіонізму обґрунтовано на основі естетики мистецьких вражень, експресіонізму – спостереження художньої експресії, символізму – усвідомлення інтуїтивності творчості; опанування футуризму потребує, на думку авторки, особливої уваги до творчого експериментаторства митців, усвідомлення розриву з традиціями, епатажу, а от засвоєння стильових ключів сюрреалізму неможливе без емоційного сприйняття дивовижного в художньому творі й розуміння візіонерського типу творчості. Створюючи методичні моделі вивчення літературних напрямів, авторка керувалася важливою умовою інтерпретації художнього твору, що передбачає повторення процесу творчості.

Важливо, що в авторській методиці Л. Неживої актуалізовано ціннісний потенціал художніх творів, як-от: особистісне засвоєння гуманістичних ідеалів письменників-реалістів; розуміння в імпресіонізмі краси довкілля як джерела життєвої енергії; осмислення експресивності художнього вираження негативного впливу суспільних потрясінь, що нищили духовність людини; сприйняття символістської естетики краси, породженої пошуком ідеалу; акцентування позитивних вольових рис футуристів у виявленні власної оригінальності; відчуття особливого сюрреалістичного міфосвіту, що постав на основі національного світосприйняття; усвідомлення себе-у-світі.

Безперечно, монографія Л. Неживої є якісним науковим дослідженням, що відкриває нові обрії методики викладання української літератури. Окрім того, матеріали монографії допоможуть словесникові підготувати цікаві уроки, обрати ефективні методи, прийоми вивчення літературних напрямів і сформувати в учнів стійкі стильові орієнтири, розширюючи межі їхнього діалогу з мистецтвом слова. Насамкінець варто зауважити, що науковим редактором монографії Л. Неживої виступає znana серед науковців та вчительства проф. Г. Токмань, наукова школа якої поповнюється ще однією здібною ученицею.